

22 | A környezeti nevelés lehetőségei társadalomföldrajzi és térségfejlesztési terepgyakorlatokon

KAJATI GYÖRGY

ÖSSZEFOGLALÁS

A társadalomföldrajzi és térségfejlesztési terepgyakorlatok a Kárpát-medence egy adott regionális egységének összetett földrajzi környezetét és annak fejlesztési lehetőségeit mutatják be a felsőoktatásban tanulóknak. A terepgyakorlatok két részre oszthatók. Egyik esetben a hallgatók a térség szakembereinek előadásaiból, a terepi megfigyelésekből és az ehhez kapcsolódó feladatok segítségével ismerik meg az elméleti ismeretek gyakorlati alkalmazhatóságát. Másik esetben a hallgatók kreatív ötletein is alapuló értékteremtő munka elvégzése történik, amelynek segítségével egy térség természeti környezetéhez szorosan kapcsolódó társadalmi-gazdasági fejlesztéseket valósítanak meg.

1. BEVEZETÉS

A társadalomföldrajz, valamint a terület- és településfejlesztés szaktárgyainak oktatása során alapvető követelmény, hogy a főleg tantermekben megvalósuló elméleti és gyakorlati képzést terepgyakorlatokkal is segítsük. Az utóbbi években felgyorsult társadalmi, gazdasági és infrastrukturális változások, összefüggések és törvényszerűségek pontosabb megismeréséhez feltétlenül szükséges a terepi helyszíneken való megfigyelés, továbbá a leendő szakemberek munkavégzésének kezdeti szakaszát és a szakmában való munkahelykeresést könnyítheti meg a „terepen” elvégzett gyakorlati munka.

2. A FŐISKOLA FÖLDRAJZ TANSZÉKÉNEK OKTATÓ-NEVELŐ TEVÉKENYSÉGE

Az Eszterházy Károly Főiskola Földrajz Tanszéke alapképzésben terület-, település- és térségfejlesztési, megújuló energia, valamint tanári szakirányon képez geográfusokat, mesterképzésben pedig földrajz szakos tanárokat, továbbá erőforrás- és kockázatelemző, továbbá régiómenedzser geográfusokat.

A képzés szerves részét jelentik a természet- és társadalomföldrajzi terepgyakorlatok. Fejezetünkben az utóbbiakat mutatjuk be részletesen (A napjainkban akkreditált megújuló energia szakirány és a geográfus MSc esetében még nem került megrendezésre terepgyakorlat). A főiskolai hallgatók kötelező jelleggel vesznek részt BSc tanulmányaik során társadalomföldrajzi terepgyakorlaton, továbbá fakultatív jelleggel lehetnek résztvevői több alkalommal egy hátrányos társadalmi-gazdasági helyzetű kistérségben szervezett térségfejlesztő terepgyakorlatnak.

A főiskolán alapképzésben olyan geográfusok képzése a cél, akik korszerű természet- és társadalomtudományos szemléletmódjuk, valamint idegen nyelvtudásuk birtokában képesek a szakterületükön önálló ismeretszerzésre. Elsajátítják a természeti, társadalmi-gazdasági és települési környezet megértéséhez szükséges elméleti, gyakorlati és módszertani alapokat, ismereteket szereznek a természeti és társadalmi-gazdasági környezetről. Továbbá kellő mélységű elméleti ismeretekkel rendelkeznek a képzés második ciklusban történő folytatásához.

Földrajztanári mesterszakon cél a közoktatásban, a szakképzésben és a felnőttképzésben az oktatási, pedagógiai kutatási, tervezési és fejlesztési feladatokra, továbbá a tanulmányok doktori képzésben történő folytatására való felkészítés. A képzés sajátossága, hogy a hallgatók tudását és készségeit valós terepen végzett nagyszámú foglalkozással fejlesztjük, amihez a Mátraalja és Bükkalja változatos terepi és településviszonyai kiváló lehetőséget nyújtanak. Továbbá megemlíthető, hogy a Zempléni-hegységben és a határon túli területeken (Felvidék, Kárpátalja, Erdély) is számos terepgyakorlaton bővíthető a hallgatók ismeretanyaga és alakítható szemléletvilága.

A terepgyakorlatok résztvevői a leendő földrajztanárok is, akik a későbbiekben az iskolai kirándulások szervezőivé, vezetőivé válnak. Jól megszervezett tanulmányi sétákkal és kirándulásokkal azon túl, hogy bemutatják szűkebb és tágabb környezetünk értékeit, szépségeit, hozzájárulnak a testi egészség megőrzéséhez is. Egy-egy jól sikerült iskolai kirándulás, a kilátóból elének táruló csodálatos táj emléke az egészséges, aktív kikapcsolódást kedvelő, túrázó, a természetet szerető és óvó felnőtté teheti a kisdíákot. Ebben pedig meghatározó szerepük van a kirándulásokat megszervező földrajztanároknak (ÜTÖNÉ VISI J., 2002).

Sajnos terepgyakorlatot az általános iskolai földrajzoktatás során ritkán szerveznek. Pedig ez a legjobb olyan lehetőség, ahol a gyerekek konkrét tapasztalatokra tehetnek szert. Az irányított információgyűjtést (konkrét tapasztalatok), ezen információk tanulmányozását (analízis), az információ átvitelét (fogalomformálás), annak megvizsgálását, hogy e fogalmak között felfedezhető-e összefüggések (szintézis), amelyek talán másutt is alkalmazhatók lehetnek (aktív alkalmazás) sokan a komplett tanulási folyamat példájaként értékelik. Mégis sok tanár habozik ezt kipróbálni (PAJTÓKNÉ TARI I., 2007). Az Eszterházy Károly Főiskolán fontos célunk, hogy az előbbi tétovázás ne jellemezze az általunk képzett leendő tanárokat.

Erőforrás- és kockázatelemző, valamint régiómenedzser szakirányú geográfus szakon olyan okleveles szakemberek képzése a cél, akik felkészültek az alapvető természeti, környezeti, technikai és társadalmi jelenségekben megnyilvánuló földrajzi törvényszerűségek megértésére, ezek alapján eredeti szakmai megoldások kifejlesztésére és alkalmazására (beleértve a kutatást is), az eredmények bemutatására, szakértők és alkalmazók felé történő kommunikálására.

A geográfusképzés tananyagának szerves részét jelentik a terepen végzett megfigyelések, mérések és munkák, amelyeknek célja az objektív állapotfeltárás, bemutatás, leírás és az

ezekből levonható következtetések, tennivalók összegzése, valamint az általuk megvalósuló érzelmi, motivációs hatás, és szemléletformálás elősegítése.

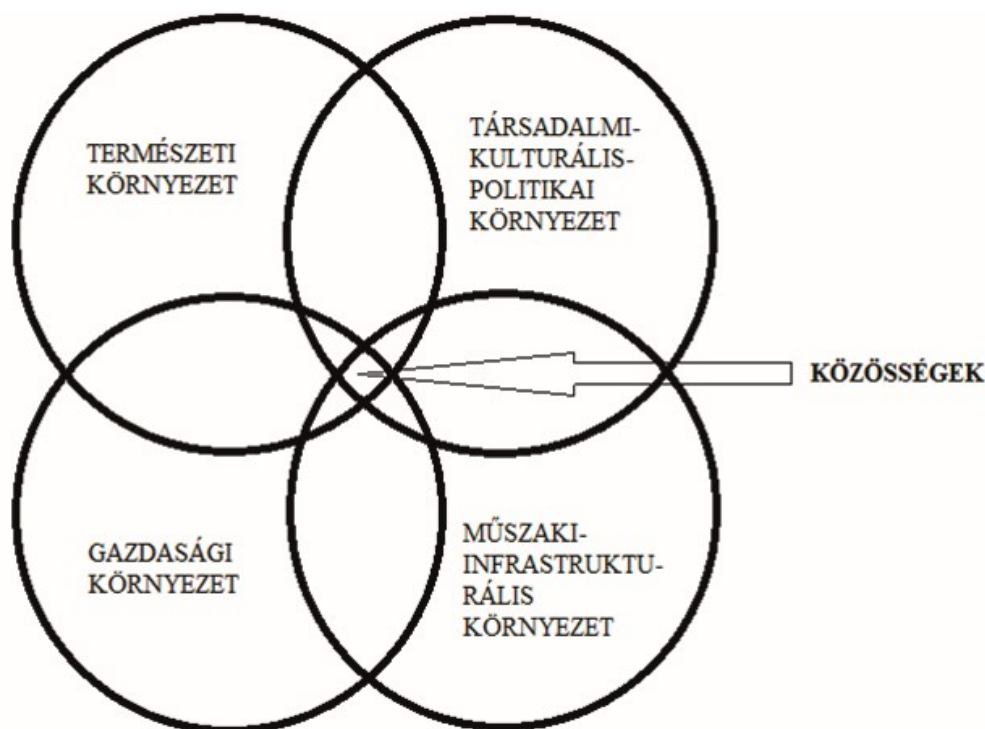
Az oktatási szférán belül a felsőfokú oktatásnak és nevelésnek a társadalom szemléletformálásában, a környezettudatos értékrend és magatartás kialakításában kiemelkedően jelentős feladatai vannak (NÉMETHNÉ KATONA J., 2006). Ennek részeként a környezet- és természetvédelmére is irányuló geográfus képzés különösen sokat tehet a fenntarthatósági szempontok megvalósítása érdekében.

3. A FÖLDRAJZI SZEMLÉLET FONTOSSÁGA A TEREPGYAKORLATOKON

A képzés és a terepgyakorlatok során fontos, hogy alapvetően a geográfus szemlélet- és gondolkodásmód, a földrajzi megközelítés alkalmazásával, segítségével tudják értékelni a hallgatók a természeti, társadalmi és gazdasági erőforrásokat, azaz

- a jelenségeket a földrajzi környezet (természeti, társadalmi, gazdasági és műszaki környezet) összefüggő rendszerében értelmezzék (1. ábra);
- úgy lássanak a térben, hogy az időt soha ne tévesszék szem elől;
- a jelenségeket ágazati és területi aspektusból egyidejűleg értelmezzék;
- a rendszerszemlélet kerüljön mindig előtérbe (TÓTH J., 2001);

A földrajzi környezet összetett rendszerében értelmezni szükséges azt is, hogy a rendszer milyen célból működik, azaz mit állíthatunk a földrajzi környezet rendszerének középpontjába. Magyarországon sajnos sokszor tapasztaljuk, hogy bizonyos térségek, települések egy szűk érdekcsoport igényei és szükségletei érdekében működnek. Helyes lenne minden esetben arra törekedni, hogy a földrajzi környezet a közösségekkel a közösségekért (család, lakóház közössége, egy utca közössége, települések és kistérségek-járások közössége stb.) működjön a fenntarthatósági szempontok előtérbe kerülésével.

1. ábra: A földrajzi környezet összefüggő rendszere (szerző szerkesztése)

A terepgyakorlatokon megvalósuló környezeti oktatás és nevelés célja, hogy elősegítse a geográfus hallgatók környezettudatos szemléletének, magatartásának, életvitelének kialakulását. Ezzel érhető el, hogy a felnövekvő nemzedék képes legyen majd tevékenységében, döntéseiben alkalmazni, érvényesíteni ezt a szemléletet és ismeretanyagot. A fenntarthatóság pedagógiai gyakorlata feltételezi az egész életen át tartó terepgyakorlatokkal segített tanulást, amelynek alkalmazásával olyan tájékozott és tevékeny állampolgárok nőnek fel, akik kreatív, problémamegoldó gondolkodásmóddal rendelkeznek, eligazodnak a természet, a társadalom, a gazdaság ügyeiben, és vállalják a felelősséget egyéni és közös tetteikért.

4. KOMPETENCIÁK

Mivel a globalizáció újabb és újabb kihívásokkal szembesíti a társadalmat, ezért mindenkinek, így a főiskolai terepgyakorlatok résztvevőinek is széles körű kulcskompetenciákra lesz szükségük ahhoz, hogy rugalmasan alkalmazkodjanak a gyorsan változó világhoz.

Az oktatás és terepi képzés négyes (természeti, társadalmi, gazdasági és műszaki) szerepéből adódóan kulcsfontosságú szerepet játszik annak biztosításában, hogy a főiskolai hallgatók elsajátítsák az ezekhez a változásokhoz szükséges kulcskompetenciákat.

A következőkben felsorolandó fontos kompetenciákat, amelyeket a terepgyakorlatok során a hallgatók esetében fejleszteni kívánunk, az Európai Parlament és Tanács ajánlása alapján fogalmazzuk meg. Valamennyi kulcskompetenciát egyformán fontosnak kell tekinteni, hiszen mindegyik hozzájárulhat a sikeres élet- és munkapályához a tudásalapú társadalomban.

1. Alapvető kompetenciák a természettudományok terén.

A természettudományi kompetencia arra a képességre és hajlandóságra utal, hogy az alkalmazott tudást és módszertant a természeti világ magyarázatához használjuk annak érdekében, hogy problémákat és kockázatokat ismerjünk fel, és bizonyítékokra alapozott következtetéseket vonjunk le. A természettudományi kompetencia magában foglalja az emberi tevékenység által okozott változások megértését és az egyes polgár felelősségét.

2. Matematikai kompetencia.

A magabiztos számolni tudásra alapozva a hangsúly a folyamaton és a tevékenységen, valamint a tudáson van. A matematikai kompetencia különböző szinteken tartalmazza a matematikai gondolkodásmód alkalmazásának képességét és az erre irányuló hajlamot (logikus és térbeli gondolkodás), valamint az ilyen jellegű megjelenítést (képletek, modellek, szerkezetek, grafikonok, táblázatok).

3. Digitális kompetencia

Az információs társadalmi technológiák magabiztos és kritikus használatát jelenti a munka és a kommunikáció terén. Ez az IKT (információs és kommunikációs technológia) terén meglévő alapvető készségeken alapul: számítógép használata információ visszakeresése, értékelése, tárolása, előállítása, bemutatása és cseréje céljából, valamint az Internet használata.

4. Az anyanyelven folytatott kommunikáció.

A hallgató koncepciókat, gondolatokat, tényeket és véleményeket tud kifejezni és értelmezni szóban és írásban egyaránt, valamint nyelvileg helyes és kreatív módon kapcsolódik be a társadalmi és kulturális tevékenységek teljes körébe, az oktatásba és képzésbe, a munkába, a családi életbe és a szabadidős tevékenységekbe.

5. Kezdeményező-készség és vállalkozói kompetencia.

A hallgató azon képességére utal, hogy elképzeléseit meg tudja valósítani. Ide tartozik a kreativitás, az innováció és a kockázatvállalás, valamint annak képessége, hogy a diák célkitűzései érdekében terveket készít és visz véghez. Ez segíti őt – nemcsak a

mindennapi életében otthon és a társadalomban, hanem a későbbi munkahelyén is – abban, hogy megértse a munkáját körülvevő társadalmi és gazdasági környezetet. A kompetencia magában foglalja az etikai értékekkel kapcsolatos tudatosságot és ösztönzi a jó vezetési gyakorlatot.

6. *Szociális és állampolgári kompetenciák.*

Tartalmazzák a személyi, interperszonális és interkulturális kompetenciákat, és meghatározzák a viselkedés minden olyan formáját, amely arra teszi képessé a hallgatót, hogy hatékony és építő módon vegyen részt a társadalmi és szakmai életben, különösen az egyre sokfélebb társadalomban, továbbá ha szükséges, konfliktusokat tudjon megoldani. Az állampolgári kompetencia a demokrácia, az igazságosság, az egyenlőség, az állampolgárság és a polgári jogok fogalmának ismeretén alapul és felvértezi az egyént, hogy teljes körben részt tudjon venni a közügyekben.

7. *Kulturális tudatosság.*

A kulturális tudatosság magában foglalja a helyi, a nemzeti és az európai kulturális örökség, valamint a világban elfoglalt helyünk megértését.

8. *A tanulás elsajátítása.*

Az a képesség, amellyel az egyén a tanulásra törekszik és azzal foglalkozik, hogy megszervezi saját tanulását (természetesen tanári segítséget is igénybe vehet), beleértve az idővel és információval való hatékony gazdálkodást is. Ez a kompetencia az új tudás és készségek megszerzését, feldolgozását és asszimilálását, továbbá útmutatások keresését és alkalmazását jelenti. A tanulás elsajátítása rávezeti a hallgatót, hogy az előzetesen tanultakra és élettapasztalatára építsen annak érdekében, hogy a tudást és készségeket helyzetek sokaságában tudja használni és alkalmazni. A motiváció és a magabiztosság elengedhetetlen az egyén kompetenciái tekintetében.

5. TÁRSADALOMFÖLDRAJZI TEREPGYAKORLAT

A terepgyakorlat célja, hogy az elméletben tanult társadalomföldrajzi ismereteket a hallgatók gyakorlati példák segítségével is megismerhessék. Az EKF terepgyakorlata során személyesen is tanulmányozzák a Zempléni-hegység és környéke kistérségeinek népességét, településeit, gazdaságát, infrastruktúráját, intézményrendszerét és történeti földrajzi értékeit. A hallgatók a gyakorlat aktív résztvevői, mindenki egy adott témakör feldolgozásával előadást készít.

A terepgyakorlat követelményei

Az útvonalterv ismeretében a hallgatóknak fel kell készülniük a terepgyakorlatra: szükségesnek tartjuk, hogy elméleti ismereteiket felelevenítsék. Minden hallgatónak egy előre magadott témakörben kell készítenie egy kistérségre vagy településre vonatkozó előadást. A terepi helyszíneken a diákoknak figyelemmel kell kísérniük a gyakorlati szakemberek beszámolóit, s kérdéseikkel, véleményükkel elő kell segíteniük a meglátogatott vállalkozás vagy egység problémáinak minél alaposabb megismerését. Terepgyakorlati tapasztalataikat útinaplóban kell összegezniük, amelyet a gyakorlatot vezető tanárok ellenőriznek.

A terepbejárás során mód nyílik Borsod-Abaúj-Zemplén megye öt kistérségének komplex társadalomföldrajzi helyzetelemzésre (népesség, vallások, foglalkoztatottsági helyzet, beruházások, ipari parkok, térségfejlesztési pályázatok, infrastruktúra-fejlesztés stb.). A városi térségekben a lakóparkok kiépülése, a szuburbanizáció, a városkörnyéki kereskedelmi, szolgáltató, logisztikai övezetek kiépülése, az autópálya-építések dinamizáló hatásai és a környezeti kockázatok kínálnak feldolgozásra érdemes témákat. A rurális térségekben az

elnéptelenedés, a roma lakosság integrációs nehézségei és diszkriminációja, a mezőgazdaság helyzete, a földhasználat változásai, a (kultúr)tájvédelem, a természeti és kulturális öröksége védelme, a falusi- és ökoturisztikai kezdeményezések, az üdülőfaluk kialakulása jelentenek lehetséges feldolgozandó témákat.

A környezeti nevelés lehetőségei a terepgyakorlat helyszínein

A terepgyakorlat háromnapos, központi helyszínei a Zempléni-hegységben található települések. Fejezetünkben a környezeti nevelés szempontjából meghatározó „terephelyszíneket” mutatjuk be.

Első nap.

Utunk elején a Bükkaranyos déli határában található szélerőmű árnyékában a helyi Bükk-Miskolc Térségi LEADER Akciócsoport (BÜKK-MAK LEADER: <http://www.bukkleader.hu>) fiatal térségfejlesztői tartanak előadást. A szakemberek bemutatják a Miskolc agglomerációját alkotó térség legfontosabb problémáit: a munkanélküliséget, az értékteremtő munka hiányát, a szakképzetlenséget és a roma lakosság komplex problémáit. A főiskolai hallgatók a közösségi- és az egyéni energiatermelés megszervezéséről és az új munkakultúrát teremtő tiszta technikák és technológiák alkalmazásáról szereznek ismereteket. A környezeti nevelés fontos helyszíne Bükkaranyos, ahol a helyi LEADER közösség fenntartható fejlődését a megújuló erőforrások komplex és környezetbarát hasznosításával kívánják (egyedülként Magyarországon) megvalósítani, amelynek segítségével a közösségi jövedelemszerzés alapjait szeretnék megteremteni.

Második fontosabb megállónk a mádi Geoproduct Gyógyító Ásványok Kft., amely Dr. Mátyás Ernő és fiainak példaértékű családi vállalkozása. Jelen ismereteink szerint az élet kialakulásában az ismert 87 természetes elem közül 28 játszik döntő szerepet. A Tokaji-hegység 10-12 millió évvel ezelőtti vulkanizmusa ezen elemeket felhalmozta, elterítette a hegység területén, s a lezajlott vulkáni, utóvulkáni folyamatok révén a földkéreg 30-35 km-es mélységéből kiszabaduló vulkáni olvadékanyag a felszínre hozta ezeket. A vállalkozás Mád környékén kilenc bányaterületről 13 féle ásványi nyersanyagot termel ki és dolgoz fel telephelyein, amelyből 127 féle saját recept és technológia szerint előállított és bevezetett célorientált ásványi terméket hoz forgalomba. A Mátyás fiúk vezetésével megtekintjük a bányákat (az előadásban a rekultivációs tevékenység részletesen bemutatásra kerül), információkat kapunk a műszaki berendezések jellemzőiről (a vállalkozás a legtöbb esetben a mai modern gépek helyett 50-100 éves magyar gépeket vásárol, ugyanis utóbbiaknak megbízhatóbb a működése) és betekintést nyerünk a környezetbarát feldolgozás és az értékesítés rejtelseibe. A vállalat foglalkoztatottainak családias környezete is élénk tárul, megnézzük a dolgozók gyermekeinek készült „kempinget”, ahol a nyári táborokban a természeti környezetet ismerik meg a fiatalok. A diákok az üzemek meglátogatása után tapasztalják, hogy a helyi termékek és értékek környezetbarát feldolgozása, valamint hasznosítása egy kis közösség életét hogyan fejlesztik. Az előadás alapján összehasonlíthatják egy helyi magyar vállalkozás és a szomszédos területeken szorgoskodó multinacionális vállalat tevékenységének és működésének következményeit és hatásait.

Következő megállónk a Gibárton található vízerőmű. Itt az erőmű építésének (1901) és működésének fontosabb állomásait ismerik meg a hallgatók, és a vízerőművek fontos rendszer-szabályozó szerepéről esik szó, amely a villamosenergia-rendszer hatékony működése szempontjából nagyon fontos tényező. Vezetőink bemutatják a 2010-es pusztító árvíz maradványait és összehasonlítják ezt a korábbi árvizek tapasztalataival, a diákok az árvizek kialakulásának okait is alaposan elemzik szakértők segítségével.

Vizsoly és nevezetességeinek megtekintése után Telkibányára visz utunk, ahol a környék falusi turizmusáról hallunk előadást a Turisztikai Desztináció Menedzsment szervezet vezetőjétől az Aranybánya Panzió parkosított kertjében. A turizmus keresleti és kínálati oldalát, valamint az ökoturizmus helyi adottságait mutatja be, kiemelve a környezeti szemponto-

kat. Az előadás után megtekintjük a szomszédban található Családi Kalandparkot és indulunk az egykori aranybányák területére egy középkori táró felfedezésére.

Második nap.

Nagybózsván kora reggel egy kis „farmot” tekintünk meg, ahol vaddisznókat tenyésztnek. A segítőkész tulajdonos a vaddisznóknak természetközeli életkörülményeket biztosít, és az állategészségügyi szabályokat szigorúan betartja.

Ezután Füzér község várában kapunk a Hegyköz történelméről és a tájhasználat változásairól rendkívül tartalmas előadást a vár gondnokától.

A Hollóházi Porcelángyárban a múzeum megtekintése mellett üzemlátogatásra is sor kerül. Itt a diákok ismereteket szereznek a porcelán természetes összetevőiről, a kerámia-gyártás menetéről és sajnos az egyre elkeserítőbb gazdasági és piaci környezetről. A gyárban a hetvenes években több mint ezer alkalmazott dolgozott, a Hegyköz munkaerőpiacának legjelentősebb szereplője volt a vállalat. A diákok elgondolkozhatnak azon, milyen tényezők vezettek ahhoz, hogy ma néhány tucat embert foglalkoztat a hatalmas üzem.

Fűzerradványban a Károlyi-kastély külső megtekintése mellett a falucska egykori lakóinak gazdagságára hívjuk fel a figyelmet, s az egykor csodálatos, ma pedig elhanyagolt arborétumról hallunk kiselőadást, mely Borsod-Abaúj-Zemplén megye legszebb és legnagyobb parkja volt. Az 1930-as évek végéig Európa-szerte híres park, utána azonban a feledés homályába merül.

Napunkat Magyarország legkisebb városában, Pálházán zárjuk, ahol egykori tanítványunk és a helyi LEADER közösség egyik munkatársa fogad bennünket, és a Hegyköz vidékfejlesztéséről tart ismertetőt. A Hegyközben a ragyogó természeti környezetben a falusi turizmus kevés embernek biztosít megélhetést, míg a mezőgazdaság és az ipar (itt található Közép-Európa legnagyobb perlit-bányája) is a korábbiakhoz képest kis létszámú munkaerőt képes foglalkoztatni, így főleg a fiatal generációk esetében tapasztalunk nagymértékű elvándorlást a területről. A helyi kezdeményezések közül kiemelkedik a Polyán Egyesület tevékenysége, amely egy természettel együttműködő gazdaság kiépítéséért és Mikóházán egy fenntartható falu programért dolgozik. Az egyesület olyan gazdálkodási formák újrachonosításán dolgozik, amelyek keretében az ember együttműködik az élő rendszerekkel, tevékenysége illeszkedik a táj természetes folyamataihoz, gazdagítva annak sokszínűségét. Az egyesület meglátogatása idén programunk része lesz.

Harmadik nap.

Zemplén fővárosában, Sátoraljaújhelyen az ipari parkban kezdjük utolsó napunkat. A létesítmény egykori igazgatója mutatja be a letelepedett vállalatokat, és ismerteti az ipari parkok előnyeit és a környezetvédelmi szabályokat. Ezután a belváros megújítási munkálatairól hallunk, majd a Zemplén Kalandparkot látogatjuk meg, ahol Magyarország leghosszabb ülőszékes libegőjével érjük el a Sátor-hegyek csúcsát. A Magas-hegyen lévő kilátóból gyönyörű panoráma tárul elénk a Zempléni hegyek, Sátoraljaújhely városa, Hegyalja, a Bodrogek és Felvidék felé. Itt természet- és társadalomföldrajzi előadást tart a túra vezetője, és egy lehetséges Zempléni Nemzeti Park kérdéskörét vitatjuk meg a hallgatósággal.

Újhelyből Felvidékre vezet utunk, Borsiban II. Rákóczi Ferenc szülőházát látogatjuk meg, majd Zemplénben a megye névadó településén a helyi földvárat nézzük meg és a helyi görög katolikus lelkész tart előadást a település múltjáról és a vallások fontosságáról.

A Bodrogek felvidéki oldaláról kishatáron keresztül jutunk el Karos településre, ahol az egri születésű Dr. Kovács Antal korhű öltözetben hazánk történelmi földrajzáról tart előadást a Honfoglalás kori Nemzeti Sírkertben. Hallgatóink megismerhetik, hogy honfoglaló hőseink fegyelmezetten és szervezeten, a természeti környezettel szorosan együtt élve hogyan érkeztek a Kárpát-medencébe. Karosban a helyi értékek és termékek fontossága mellett a környezetbarát és hagyományos életmódról is rengeteg információt kapunk.

Sárospatak várának rövid megtekintése után a ruszin nemzetiségű Komlóska községébe érkezünk, ahol egykori tanítványunk, a falu alpolgármestere fogad minket. Megtekintjük Magyarország legkisebb általános iskoláját, ahol nyolc gyermek tanul nem a legkorszerűbb, de a legcsaládiasabb és a leginkább környezetbarát iskolában. A görög katolikus templom és a tájház megtekintése mellett a falu társadalmáról (érdekesség, hogy hazánk legnagyobb önkéntes tűzoltó egylete a faluban található és 100 fő a tagja – a mintegy 250 fős lakosságszámhoz viszonyítva ez rendkívül dicséretes) és kialakulóban lévő önfenntartó gazdaságáról hallunk. A község korszerű településrendezési tervvel rendelkezik, és már a szomszéd községek lakóinak is munkát tud biztosítani. A természeti erőforrásaik potenciálját pontosan felmérték, és Magyarország első öko-ipari parkját kívánják megalakítani, ahol csak tiszta technológiákat alkalmazó vállalatok letelepedése várható.

A tartalmas és fáradtságos háromnapos terepgyakorlat Bodrogeresztúron a Rozgonyi család (egykori tanítványaink) pincészetében végződik. A világhírű tokaji bor termelésének természeti, társadalmi és gazdasági feltételeiről hallunk előadást öt remek bor kóstolása mellett.

6. TÉRSÉGFEJLESZTÉSI TEREPGYAKORLAT

„A leghátrányosabb helyzetű kistérségek és a felsőoktatás együttműködési programja” egy kísérleti jellegű program, amely az ország 33 leghátrányosabb helyzetű, komplex programmal segített kistérségeinek körét érinti. A programot a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség (NFÜ) indította, a Magyar Idegenforgalmi és Területfejlesztési Közhasznú Egyesület (MITE) koordinálja.

A terepgyakorlat szakmai ismertetése

A program során kistérség – felsőoktatási intézmény párok alakultak ki, amelyek a MITE aktív közreműködésével közösen dolgozzák ki azt a szakmai programot, amit az adott felsőoktatási intézmény a kísérleti program időkeretét jelentő három szemeszter során megvalósít. Terepi munkálatainkat a térségben működő civil szervezetek és a Kárpátikum Közhasznú Alapítvány munkatársai is segítik.

A program megvalósítására 2009 őszén jött létre együttműködési megállapodás az Abaúj-hegyközi Kistérség és az egeri Eszterházy Károly Főiskola Földrajz Tanszéke között.

A felsőoktatás és a kistérségek partnerségi programjának főbb céljai.

- a kistérségben megvalósuló fejlesztések segítése, illetve elemzése.
- tartós kapcsolat kialakítása a kistérség és a főiskola között.
- a főiskola normál tevékenységeinek a kistérség felé irányítása.
- a kistérség társadalmi hálózatokhoz való kapcsolódásának erősítése.

Az EKF földrajz szakos hallgatói önkéntesen vesznek részt a terepgyakorlatokon, fő feladataink az alábbiak.

- Kistérségi igények felmérése.
- A kistérség egyéni és közösségi teljesítményeinek, erőforrásainak feltárása.
- A kistérség helyi termékeinek és turisztikai vonzerőinek feltárása, fejlesztése.
- OTDK-, illetve szakdolgozatok írása a kistérséghez kapcsolódóan.
- Rendezvények (nyári/téli tábor stb.) szervezése a kistérségben.
- Szakmai gyakorlatok szervezése a kistérséghez kapcsolódóan.
- Konkrét CSR (vállalatok társadalmi felelősségvállalása) lehetőségek feltárása.
- A kistérség szakembereinek, közösségeinek invitálása a kistérségen kívüli rendezvényekre, fórumokra (tapasztalat-csere, kapcsolatépítés céljával).

- Félévente – illetve külön kérés esetén soron kívül – beszámoló készítése (a vezető oktató feladata).
- Folyamatos egyeztetés az NFÜ-vel a fenti feladatokról (a vezető oktató feladata).

A program céljai közé tartozik ennek megfelelően az is, hogy a hátrányos helyzetű kistérséggel való kapcsolatépítés révén hozzásegítse a társadalmi, gazdasági diszciplínákat oktató egyetemeket és főiskolákat ahhoz, hogy hallgatóik számára a mai magyar vidéki valóság mélyebb és közvetlen megismerésének lehetőségét legyenek képesek nyújtani, miközben a helyi kapcsolatok kialakítása révén csökkenthetővé válnak a szakmai gyakorlatok megszervezésének költségei is (HERCZEG B. ÉS NÉMETH N., 2010).

Előkészületek és munkálatok

A gyakorlati munka elméleti megalapozásakor elsőrendű szempontunk volt, hogy munkánkat a kistérség szakembereinek igényei alapján végezzük el. Elvünk, hogy a konkrét programelemek egy-egy településen, annak vezetőjével és a közösségért aktívan tenni akaró helyi szereplőkkel együttműködve valósuljanak meg. A munka tervezési fázisa a hallgatók kreatív (sajnos kisszámú) ötletei alapján indul, és tanári vezetéssel alakulnak ki a megvalósításra váró feladatok. A kistérségbe az esetek 90%-ában tanári felügyelettel érkeznek a diákok, és kis létszámú csoportokban végeznek munkát. A munka ellenőrzésére az adott nap végén, továbbá az Egerbe való visszaérkezés után kerül sor.

7. A KÖRNYEZETI NEVELÉS LEHETŐSÉGEI A TEREPGYAKORLAT MUNKÁI SORÁN

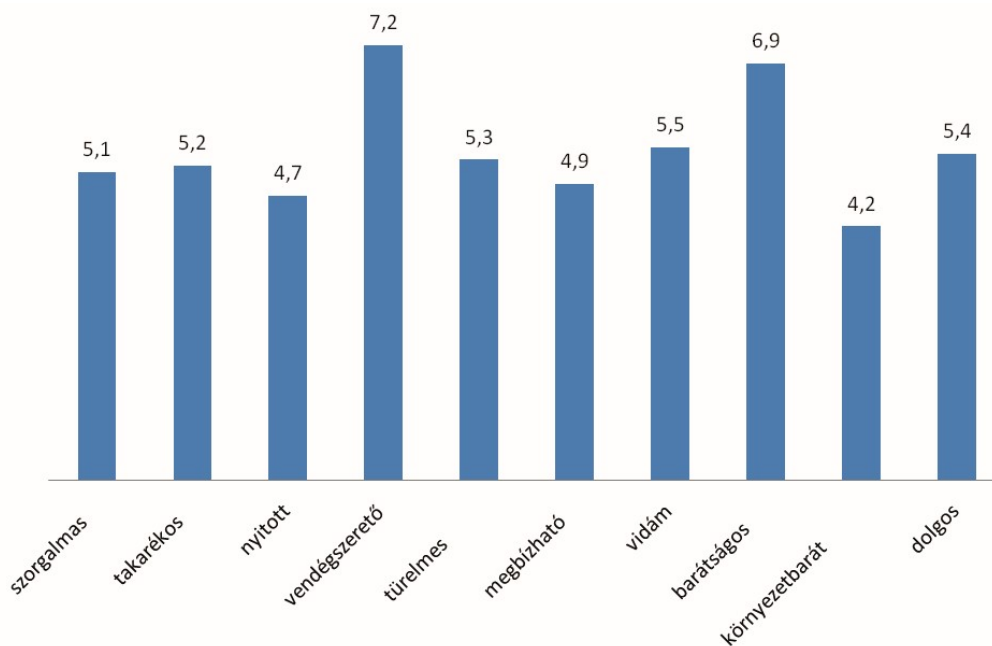
A munka kezdetén a hallgatók adatokat gyűjtöttek a terület- és településfejlesztés szempontjából meghatározó szakterületeken, és ezekből a helyi társadalom és gazdaság statisztikai elemzése készült el. Disszeminációs célból létrehoztuk www.hegykoz.hu című honlapot, amelynek kialakítása során hallgatóink digitális kompetenciáit fejlesztjük. Az oldal tartalommal való feltöltése fokozatosan történik. A weblapról kiforrotlansága ellenére elmondható, hogy a legtöbb információt nyújtja egy tárhelyen Abaúj-hegyközről. A honlapot integráló jelleggel üzemeltetjük, így a törekszünk arra, hogy az olvasókat a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség, a Magyar Idegenforgalmi és Területfejlesztési Egyesület weblapjára, valamint két fontos Abaúj-hegyközi portálra is irányítsuk.

A terepgyakorlatok egyik fontos eleme a kistérség helyi termékeinek és turisztikai vonzerőinek feltárása és fejlesztése. Elkészítettük a helyi termékek listáját, amelyen megtalálhatók ajándéktárgyak, ásványcsiszolatok, belső építészeti, borok, faipari és asztalos munkák, fafaragványok, faragott tojások, kopjafák, méz, pálinkák és szőnyegek. A munka során a hallgatók megismerik a kistérség hagyományos mesterségeit és ezek termékeit, amelyek a tradicionális-társadalmi környezetnek elemei. Ezek megőrzésének, s védelmének fontosságára mindig felhívjuk figyelmüket.

„Helyi termék” kérdőívet alkottak a diákok, amelyeket a „terepi” munkálatok ideje alatt prominensekkel és helyi lakosokkal töltenek ki. A kérdőívben a helyi termékek felmérése mellett identitás-vizsgálatot is végzünk, s ebből következtethetünk arra, hogy a kistérséghez a helyi emberek kevésbé kötődnek, annál inkább lakóhelyükhöz (településükhöz) és Magyarországhoz. Magukat vendégszeretőnek tartják, amely a turisztikában egy fontos kínálati tényező, viszont elgondolkodtató, hogy legkevésbé gondolják magukat környezetbarátnak (2. ábra).

Nagy igény mutatkozik a kistérséghez kötődő túraútvonalak „bejárására” és népszerűsítésére, ugyanis a helyi szervezeteknek erre nincs megfelelő kapacitásuk. A következő útvonalak kerültek eddig feltérképezésre: Boldogkőváralja – Arka – Mogyoróska, Mogyorós-

ka- Regéci vár- Regéc, Hejce – Gönc, Hejce – Mogyoróska, Fony – Hejce, Telkibánya – Regéc (zöld jelzés), Telkibánya – Regéc (sárga-kék jelzés).

2. ábra *Abaúj-hegyközi identitásvizsgálat eredménye 2011-ben 200 fő megkérdezése alapján. Kérdés: Az alábbi tulajdonságok Ön szerint, mennyire jellemzőek lakóhelyének lakosságára? (szerző szerkesztése)*

A turistaútvonalak feltárását két részre bonthatjuk.

Az első kategóriába a könnyen bejárható jelzésekkel ellátott szakaszok tartoznak. Itt fotódokumentációval ellátott úti beszámoló készült, amely honlapunkról letölthető.

A második esetben az adott turistautak mentén rengeteg problémával találkozunk a hallgatók. Sok helyen nem található iránymutató jelzés, így a túraútvonalat pontosan fel kell térképezniük, és ezután kezdődhet meg a dokumentációs munka.

Előbbi munkáinkkal Abaúj-hegyköz Zemplén-hegységbeli túraútvonalait kívánjuk pontosan megjeleníteni a nordic walking és a bakancsos turizmus turisztikai irányzat számára, s ezzel egy későbbiek során kialakított „fieldwork munkát” kívánunk megalapozni. A főiskolai hallgatók jelen tevékenységükkel a környezeti nevelés megvalósítását könnyítik meg, így a tanulás környezetének fejlesztésében vesznek részt.

Abaúj-hegyköz 24 településéről és általánosan a kistérségről turisztikai jellegű kisfilmek elkészítése indult meg. Ehhez kapcsolódva a kisfilmek forgatókönyvei elkészültek az EKF Médiatechnológiai Intézetének együttműködésével. Eddig a kistérség 17 településén forgattunk, és egy hosszabb és 17 db rövidebb imázs-filmünk már teljesen elkészült. Az Abaúj-hegyközi kistérség bemutatása című filmünkből két változat készült: az egyik feliratos, a másik szinkronizált kisfilm.

A kisfilmek forgatókönyvei a földrajzi szemlélet jegyében születnek, és a filmek vágásakor és végső kialakításkor is a környezeti szempontok kerülnek előtérbe. A filmeket a youtube oldalon tárjuk nyilvánosság elé, és a facebook közösségi oldal segítségével népszerűsítjük. A kisfilmek próba-változatát bemutattuk a kistérség néhány prominensének, akik körében elismerést váltott ki a film és néhány tartalmi jótanáccsal segítettek munkánkat. A filmek segítségével egy ragyogó szépségű természeti tájra hívjuk fel a figyelmet, amely a jelenlegi elmaradott társadalmi-gazdasági helyzete ellenére dicső hagyományokkal és értékekkel rendelkezik. Fő célunk, hogy a helyi turisztikai fejlesztésekhez kapcsolódjunk, és a turista-érkezések számát növelni tudjuk.

A kistérség részéről igény mutatkozott turisztikai programcsomagok kialakítására. A Telkibányán működő Turisztikai Desztináció Menedzsment szervezettel való együttműködés révén eddig három témakörben készült el prospektus: Vallástörténet értékek Abaúj-hegyközben, Kastélyok Abaúj-hegyközben és Várak Abaúj-hegyközben címmel.

A kísérleti projekt – az NFÜ finanszírozása mellett – három LHH-kistérség – felsőoktatási intézmény párossal indult. Az első tapasztalatok pozitívak, így az NFÜ mindenképpen folytatni akarja a programot, és ki akarja terjeszteni további kistérségekre és felsőoktatási intézményekre. A koordinátor-szervezettel együttműködve a programba újabb civil szervezeteket, egyházakat, különféle intézményeket és vállalatokat kíván bevonni. (HERCZEG B. és NÉMETH N., 2010).

Az EKF Földrajz Tanszéke is fontosnak tartotta a program fenntarthatóságát, így az Agria Geográfia Közhasznú Alapítvány segítségével pályázati forrásokat teremtett a munka folytatására. Hallgatónk két projekt-ötletet terveztek meg a gyakorlati munkájukhoz kapcsolódva, amelyekkel további gyakorlati feladatokat sikerült megvalósítani.

A térségfejlesztő munka eredményeit több alkalommal mutatjuk be az érdeklődőknek, ezek közül kiemelkedik az alábbi kettő.

A „Kutatók éjszakája” nevű programsorozat keretein belül 2011-ben Egerben az imázs-filmek bemutatására került sor, és vetélkedőket szerveztünk iskolásoknak Abaúj-hegyközről.

2011. szeptember végén a Magyar Idegenforgalmi és Területfejlesztő Egyesület négy napos abaúj-hegyközi biciklis táborában (Mogyoróska) a kistérség prominenseit kereste fel a főiskolai önkéntesek egy kisebb csoportja, és itt számoltak be munkáikról.

IRODALOM

Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása (2006. december 18.) az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról (2006/962/EK). *Az Európai Unió Hivatalos Lapja*, 394/10–394/18

HERCZEG B. és NÉMETH N. (2010): A leghátrányosabb helyzetű kistérségek és a felsőoktatás együttműködési programja. *Falu Város Régió*, 2–3. sz. 58–61.

NÉMETHNÉ KATONA J. (2006): *A környezet- és természetvédelmi oktatás terepi lehetőségeinek alkalmazása és módszereinek továbbfejlesztése a Máriaremetei-szurdokvölgy példáján*. Doktori értekezés. Nyugat-Magyarországi Egyetem, Erdőmérnöki Kar, Sopron, 130 p.

PAJTÓKNÉ TARI I. (2007): *A földrajztanítás korszerű módszerei*. Doktori értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Budapest, 147 p.

TÓTH J. (2001): *Gondolatok a földrajztudomány legfontosabb kérdéseiről*. Földrajzi Konferencia, Szeged, <http://geography.hu/mfk2001/cikkek/TothJ.pdf> (Utolsó megtekintés időpontja: 2012. április 11.)

ÜTÖNÉ VISI J. (2002): A földrajz tantárgy helyzete és fejlesztési feladatai. *Új Pedagógiai Szemle*, 6. sz. 21–35.

<http://www.bukkleader.hu> (Olvasható: 2015. március 6-án)

www.geoproduct.hu (Olvasható: 2015. március 6-án)

www.kvvm.hu/index.php?pid=139&sid=140 (Olvasható: 2015. március 6-án)